

До питання про цивільно-правові аспекти здійснення корпоративних прав

Калаур І. Р.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри інтелектуальної власності та приватного права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

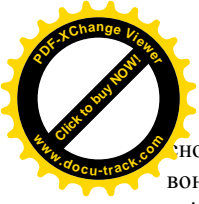
Право має зміст і цінність для особи та суспільства, якщо воно реалізується, адже цінність будь-якого суб'єктивного права полягає не просто в його наявності, а в можливості його здійснення [1, с. 11].

В юридичній літературі під здійсненням суб'єктивного цивільного права розуміють реалізацію меж можливої поведінки управомоченої особи шляхом здійснення належних їй правомочностей (права на власні дії, права на чужі дії та права на захист) [2, с. 254]. Здійснення суб'єктивного права може відбуватися шляхом вчинення як фактичних, так і юридичних дій.

Своє суб'єктивне цивільне право особа здійснює вільно та на власний розсуд. Цей принцип «автономії волі», який закріплено у ч. 1 ст. 12 ЦК України, означає, що суб'єкти цивільного права без будь-якого стороннього впливу і можливого тиску обирають варіанти дозволеної поведінки, які полягають у реалізації належних їм правомочностей, що становлять відповідне суб'єктивне право [2, с. 254]. Тобто вони самостійно приймають рішення про доцільність, вигідність, порядок та способи здійснення права в кожному конкретному випадку [3, с. 39].

Учасники абсолютних і відносних цивільних правовідносин таке рішення приймають відповідно до загальнодозвільних принципів - «дозволено все, що прямо не заборонено законом». Аналізуючи зміст положень законодавчих актів, які визначають права учасників підприємницьких товариств, зауважимо, що порядок та способи здійснення цих прав визначені законом або установчими документами. Це означає, що учасник товариства може обирати лише ті форми поведінки, які визначені у вказаних актах як припустимі. Така видозміна методу цивільно-правового регулювання обумовлена організацією процесу реалізації суб'єктивного корпоративного права.

Для реалізації абсолютного суб'єктивного права основною і практично достатньою поведінкою є поведінка управомоченого суб'єкта, а реалізація суб'єктивного права управомоченої особи у відносних відносинах полягає у виконанні зобов'язання боржником. Здійснення суб'єктивного корпоративного права учасником підприємницьких товариств втілюється у його власній поведінці та опосередковується поведінкою інших учасників товариства. В цьому і проявляється специфіка здійснення суб'єктивного корпоративного права, яка служить одним із доводів їхньої відмінності від прав абсолютних та відносних.

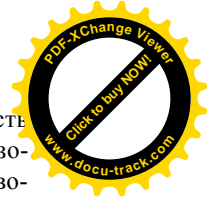
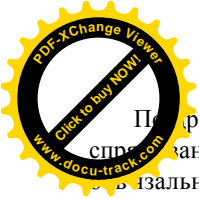

«Корпоративні правовідносини є яскравим прикладом прояву рис абсолютно абсолютних і відносних правовідносин. Їх своєрідність полягає у тому, що вони не просто поєднують у собі риси їх обох, а й мають власну специфіку, що втілюється в зв'язках за типом «кожен з... (учасників, акціонерів) - до одного (товариства), а також «будь-який з... (акціонерів) - до реєстратора і, як наслідок, - до акціонерного товариства» [4, с. 231]. Такий своєрідний зв'язок позначається і на особливостях здійснення суб'єктивного корпоративного права.

Корпоративні права зближуються з абсолютними цивільними правами в тому, що для здійснення як перших, так і других необхідною є поведінка самого носія прав. Проте, якщо для здійснення абсолютних прав вона є достатньою, то для реалізації суб'єктивного корпоративного права вона є необхідною, але недостатньою, оскільки важливе значення має також поведінка інших учасників товариства. Необхідна наявність останньої вказує на схожість корпоративних прав із зобов'язальними цивільними правами, проте не має підстав стверджувати про зобов'язальну природу корпоративних прав. Інша річ, коли дослідники вказують на змішаний характер корпоративних відносин унаслідок того, що, крім корпоративних прав, вони містять ще зобов'язальні - право вимагати виплати нарахованих дивідендів, право на ліквідаційну квоту [5].

Основна відмінність між корпоративними та зобов'язальними правами у їх здійсненні. По-перше, хоча здійснення цих двох видів цивільних прав і опосередковуються поведінкою інших осіб, проте у випадку здійснення корпоративних прав йдеться не про окрему поведінку кожного учасника товариства, а їх спільну. З цього приводу слушною є думка І. В. Спасиво-Фатєєвої, «... що тільки всі разом вони можуть здійснити корпоративні права кожного із них». Проте, коли ми говоримо «всі разом», то повинні розуміти лише ту мінімальну кількість учасників, яка визначена законом або установчими документами, а не всіх учасників товариства без винятку. Так, реалізація права на скликання загальних зборів товариства можлива, якщо вимогу скликання загальних зборів ініціюють учасники, які володіють не менше як десятьма відсотками голосів, реалізація права на участь у роботі загальних зборів товариства можлива, коли на них присутні учасники (представники учасників), що володіють у сукупності більше ніж 60 відсотками голосів (ч. 1 ст. 60 Закону України «Про господарські товариства», ч. 2 ст. 41 Закону України «Про акціонерні товариства»). Слід зауважити, що остання умова є необхідною для здійснення тих правомочностей учасника товариства, для яких закон визначає передумовою їх здійснення рішення загальних зборів товариства.

Обов'язковість поведінки всіх учасників товариства властива лише повним та командитним товариствам, оскільки управління діяльністю таких товариств здійснюється за спільною згодою всіх повних учасників, якщо засновницьким договором не передбачено можливості прийняття рішення більшістю голосів.

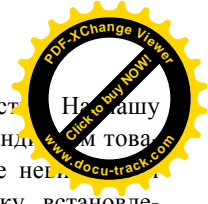

По-друге, спільна поведінка учасників підприємницьких товариств здійснювана не на користь будь-кого із учасників, як це має місце в загально-господарських правовідносинах, а на формування волі організації й задоволення інтересів товариства загалом та його учасників зокрема. «Реалізуючи своє корпоративне право, - зауважує професор Є. Суханов, - учасники корпорації впливають на формування волі вказаного корпоративного утворення, що є самостійним суб'єктом цивільного права - юридичною особою. Така ситуація не типова для цивільно-правового регулювання, оскільки, за загальним правилом, у цивільному обороті суб'єкти самостійні і незалежні один від одного, а тому не можуть безпосередньо брати участь у формуванні волі контрагента» [6, с. 103]. У нашому розумінні йдеться не про реалізацію суб'єктивного корпоративного права як окремого об'єкта цивільних правовідносин, а про право учасників на управління товариством.

Наведена цитата вказує на ще одну умову здійснення суб'єктивного корпоративного права - узгодження поведінки учасників товариства, що виражає волю останнього як окремого суб'єкта цивільних правовідносин. Адже для отримання учасником товариства частини прибутку (дивідендів) організації не достатньо того, щоб у загальних зборах взяли участь учасники, які володіють у сукупності більше ніж 60 відсотками голосів. Необхідно також, щоб рішення про розподіл прибутку було прийняте простою більшістю голосів цих учасників (ч. 3 ст. 59 Закону України «Про господарські товариства», ч. 2 ст. 41 Закону України «Про акціонерні товариства»),

Як одну з гарантій вільного здійснення особою цивільних прав закон встановлює, що нездійснення особою своїх цивільних прав не є підставою для їх припинення, крім випадків, встановлених законом. У переважній більшості випадки припинення прав законодавець обумовлює строком, протягом якого учасник цивільних правовідносин не здійснює визначені законом можливості. Щодо корпоративних прав, то такого часового обмеження нездійснення корпоративних прав немає. Це означає, що учасник підприємницького товариства не позбавляється свого правового титулу та комплексу майнових і організаційних прав, які слідують із його участі у статутному (складеному) капіталі товариства, якщо він не вчиняє жодних дій для їх реалізації, незалежно від тривалості його пасивної поведінки.

Однак такий висновок не поширюється на повних учасників повних та командитних товариств. Законодавчо визначений механізм управління вказаними товариствами не надає можливості цим учасникам брати пасивну участь в їхньому управлінні, оскільки рішення приймається учасниками за спільною згодою всіх учасників або більшістю голосів, якщо такий спосіб прийняття рішення передбачений засновницьким договором. Така конструкція управління цими товариствами обумовлена тим, що повні учасники

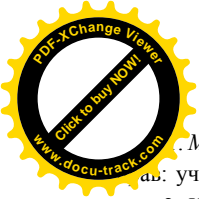

несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства. На нашу думку, дії повних учасників щодо управління повним та командитним товариствами є не правом, а радше обов'язком, за систематичне невиконання якого учасник може бути виключений із товариства у порядку, встановленому засновницьким договором (ст. 128 ЦК України).

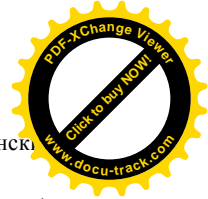
Щодо інших видів господарських товариств, то, на перший погляд, думка про можливість не брати участі в управлінні товариством є теж безглуздою, зокрема, для учасників, яким належить значна кількість голосів, оскільки такий легальний дозвіл може стати перешкодою для проведення зборів учасників товариства. З іншого боку, відсутність 60-відсоткового кворуму на зборах учасників товариства не дає змоги прийняти рішення, що суперечило б інтересам таких учасників, а отже вказану можливість можна розцінювати як спосіб задоволення їхніх інтересів. Тому недопустимим є спонукання учасника товариства до участі в управлінні організацією через виконання судового рішення. Однозначну позицію з цього приводу висловив Вищий господарський суд України у рекомендаціях «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» від 28.12.2007 № 04-5/14. У п. 2.7 вказаних рекомендацій зазначається, що «участь акціонера у загальних зборах є його правом, а не обов'язком. У законі відсутні норми, які зобов'язували б акціонерів, у тому числі власників значних пакетів акцій, брати участь у загальних зборах акціонерів. Відповідно, у господарського суду, незалежно від кількості акцій, якими володіє акціонер, відсутні підстави для прийняття рішень про спонукання акціонера зареєструватися та взяти участь у загальних зборах акціонерів».

Слід зауважити, що на момент видання Вищим господарським судом України вказаних рекомендацій жоден законодавчий акт не передбачав підстав обов'язкової участі у зборах учасників товариства. Однак сьогодні такою підставою може послужити договір між акціонерами, за яким на акціонерів покладатимуться додаткові обов'язки, у тому числі обов'язок участі у загальних зборах, і передбачається відповідальність за його недотримання (ч.1 ст. 29 Закону України «Про акціонерні товариства»). На нашу думку, вказана норма має позитивне правове навантаження, але не дає відповіді на питання про механізм укладання такого договору у великих за чисельністю акціонерних товариствах та чи поширюватимуться умови цього договору на акціонерів, які стали такими після укладання договору.

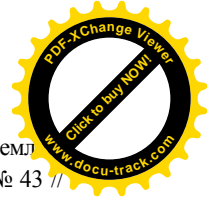
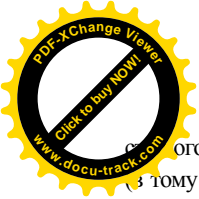
Таким чином, воля і власний розсуд учасника підприємницького товариства є необхідними, проте недостатніми для здійснення суб'єктивного корпоративного права, оскільки задоволення суб'єктивного інтересу залежить не лише від власної поведінки учасника товариства, а й від спільної та узгодженої поведінки інших учасників товариства, яка виражається у здійсненні ними права на управління товариством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Мирошникова Н. И.* Механизм осуществления субъективных гражданских прав: учеб. пособие. - Ярославль: Ярослав, гос. ун-т, 1989. - 82 с.
2. *Цивільне право України: підручник: У 2-х т. / Борисова В. І. (кер. авт. кол.), Баранова Л. М., Жилінкова І. В. та ін. - К.: Юрінком Інтер, 2004. - Т.1. - 480 с.*
3. *Стефанчук М. О.* Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: монографія.-К.: КНТ, 2008.- 184 с.
4. *Корпоративне управління / [Спасибо-Фатеева І. В., Кібенко О., Борисова В.]; за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатеевої - Х.: Право, 2007. - 500 с.*
5. *Кашанина Т. В.* Корпоративное право (право хозяйственных товариществ и обществ): учебник для вузов. - М., 1999. - С. 419.
6. *Гражданское право: В 2-х т. Том 1: учебник / Отв. ред. проф. Е. А. Суханов. - 2-е изд., перераб. и доп. - М: Издательство БЕК, 2003. - 816 с.*

ого користування землею, договорів на право тимчасового користування землею (з тому числі на умовах оренди) та договорів оренди землі» від 04.05.1999 р. № 43 // Офіційний вісник України. - 1999. - № 23. - С. 357.

6. Закон України «Про землеустрій» від 22.05.2003 р. № 858-Г // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 36. - Ст. 282.

7. *Науково-практичний коментар до Земельного кодексу України* / Кол. авт.: Л. О. Бондар, А. П. Гетьман, В. Г. Гончаренко та ін.; За ред. В. В. Медведчука. - К.: Юрінком Інтер, 2004. - 643 с.

Впровадження Закону України «Про акціонерні товариства»: проблеми перехідного періоду

Саракун І. Б.,

науковий співробітник Лабораторії корпоративного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва АПРН України

29 квітня 2009 року набрав чинності Закон України «Про акціонерні товариства» (далі - Закон, ЗУАТ) [1]. Із прийняттям цього нормативно-правового акта для акціонерних товариств запроваджено нові правила діяльності.

Набрання чинності Закону викликає певну паніку у цих товариствах, оскільки в умовах існуючої фінансової нестабільності їм необхідно засвоїти цілу низку положень, встановлених ЗУАТ. Це вимагає активного залучення як самих учасників та органів акціонерних товариств, так і фахівців з корпоративного права та управління. Адже необхідно провести копітку та велику за обсягом роботу в цій сфері.

Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку (далі - ДКЦПФР) 17.02.2009 р. затвердила Роз'яснення «Щодо порядку застосування окремих положень Розділу XVII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону «Про акціонерні товариства» у зв'язку із набранням ним чинності» (далі - Роз'яснення). У них прописано положення щодо приведення діяльності відкритого акціонерного товариства (далі - ВАТ) та закритого акціонерного товариства (далі - ЗАТ) відповідно до вимог цього Закону. Відповідно до Роз'яснення акціонерним товариствам необхідно здійснити такі дії:

а) внести зміни до статуту товариства шляхом викладення статуту у новій редакції, які, в тому числі, передбачають зміни найменування акціонерного товариства з відкритого/закритого акціонерного товариства на публічне/приватне акціонерне товариство, а також виконання всіх інших вимог Закону України «Про акціонерні товариства» у статуті товариства;

б) привести внутрішні документи товариства відповідно до вимог Закону, а також нової редакції статуту товариства [2].

Тож постає питання: чи зможуть акціонерні товариства вчасно реалізувати покладені на них завдання ?